

УДК 165.4

“ІСТИННІСТЬ” ТА “ДОЦІЛЬНІСТЬ” ЯК СМИСЛОУТВОРЮЮЧІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ МІРКУВАНЬ

Неллі Карамішева

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: k_istfilos@franko.lviv.ua

Розглянуто логічний аспект функціональних особливостей теоретико-пізнавальних і практичних міркувань та їхніх смислоутворювальних характеристик. Визначено концепт “істина” (істинність) для характеристики теоретико-пізнавальних міркувань і концепт “доцільно” (доцільність) для характеристики практичних міркувань. Актуалізовано необхідність створення теорії логічного обґрунтування доцільності чи недоцільності здійснення певних практичних дій, в основі якої визначається структура “істинність – переконання – доцільність здійснення дії р” та верифікація висновку практичного силогізму.

Ключові слова: істинність, доцільність, теоретико-пізнавальне міркування, практичне міркування, регулятив практичних дій, переконання.

Історична диференціація теоретико-пізнавальної та предметно-практичної діяльності людей, теоретичного та практичного мислення, що репрезентуються в мовних виразах із пізнавальним й акціональним змістом та предметним значенням, змусила філософів та логіків шукати основні смислоутворювальні характеристики кожного із них та встановлювати логічні зв'язки між ними.

Теоретико-пізнавальна сфера діяльності людей, в основі якої лежить функціональна характеристика мислення як відображення дійсності, структурується в таких поняттях: “суб'єкт пізнання”, “об'єкт пізнання”, “метод пізнання”. Мета пізнання – досягнути об'єктивну істину.

Предметно-практична сфера діяльності, в основі якої лежить функціональна характеристика мислення як реалізація намірів, мотивів, планів, структурується в таких поняттях, які характеризують практичні дії людей: “мета”, “метод практичних дій”, “практичний результат”.

У філософському аспекті дослідження теоретико-пізнавальної та предметно-практичної діяльності, практичного та теоретичного мислення означає визначення їхньої специфіки та формування понять, які відображають цю специфіку і встановлення основних функцій цих видів діяльності.

У логічному аспекті функціональні особливості теоретико-пізнавальної та практичної діяльності, теоретичного та практичного мислення, реалізуються в конкретному типі міркувань, який став об'єктом дослідження логіків. У традиційній логіці об'єктом дослідження є теоретико-пізнавальні міркування, що репрезентують знання як результат пізнавальної діяльності суб'єктів пізнання – наукової, філософської, юридичної тощо.

Предметно-практичні міркування стали об'єктом логічного аналізу із виникненням практичних логік (“праксеологія”, “логіка дії”, “логіка оцінок”, “логіка вибору та прийняття рішення”, “логіка мети”) у 50–60-х роках ХХ сторіччя.

У теоретико-пізнавальному міркуванні відокремлюються висловлювання, які за змістом виражають знання про об'єкт пізнання і яким дається логічна оцінка висловлювання – “істинне” або “хибне”. Отже, смислоутворювальним для такого типу висловлювань буде визначення – “істина” (істинність). За Аристотелем, істинним є висловлювання (судження), зміст якого відповідає дійсності. Це класичне визначення істини є головним концептом для об'єктивної характеристики теоретико-пізнавальних міркувань у будь-якій сфері пізнавальної діяльності людей.

З історичним розвитком теоретико-пізнавальної діяльності в таких напрямках, як наука, філософія, право, зміст самого поняття “істина” (“істинність” як властивість висловлювання) постійно переосмислювали та уточнювали філософи та логіки.

На сучасному етапі історико-пізнавального процесу концептуально визначено класичні та некласичні підходи до поняття “істина”. В основі класичного (аристотелевого) визначення істини (істинності висловлювання за змістом) лежить принцип відображення. Цей принцип є основоположним у теоретико-пізнавальній діяльності. Наука і філософія “бачать” в істині гносеологічний ідеал, для досягнення якого розробляється філософська та конкретно-наукова методологія дослідження певних об'єктів.

Відповідно до того, як відбувалася історична зміна концептуальних парадигм пізнання в науці та філософії (зміна методологічних принципів та підходів дослідження об'єктів), виникали нові некласичні (альтернативні) теорії істини, які враховували ці парадигми. Поступово трактування істини, як відповідності змісту висловлювань дійсності, втратило свою універсальність та методологічну безсумнівність, і логіки почали створювати нові концепції істини.

У сучасній логіко-філософській інтерпретації визначення істинності в структурі “суб'єкт пізнання – висловлювання (міркування) – об'єктивна реальність” дедалі більше залежить від уточнення багатьох чинників: від специфіки пізнавальної системи, в межах якої формується та розвивається особливий вид знання – конкретно-наукове, логіко-математичне, філософське, правове тощо; від розуміння суб'єктом пізнання неоднорідності самої реальності, а саме – про яку реальність йдеться в конкретному міркуванні? Реальність, яка дається нам у відчуттях? Реальність, яка може бути досягнута лише розумом, методом логічного проникнення в глибинні структури пізнаваного об'єкта? Реальність, яка існує об'єктивно, поза нашим мисленням, і реальність, що “створена” уявно як “можливий світ” самим суб'єктом пізнання? Дистинктування різних видів реальності поставило розуміння істинності міркувань про цю реальність у нову

категоріальну площину: “істина як відображення реального світу”, “істина в можливих світах”, “випадкова істина”, “формальна істина”, “фактична істина”, “логічна істина”, “істина в повсякденній мові”, “істина у формалізованій мові” тощо.

Отже, в теоретико-пізнавальному аспекті істинність як властивість конкретного висловлювання або міркування в цілому про певну дистинктовану мисленням реальність перестала бути явною. Вислів “шукати” істину набув не тільки гносеологічного, але й герменевтичного та логіко-семантичного смислу. Істина стала глибинним смислом висловлювання, яку треба досягнути в конкретному пізнавальному контексті. Істина передбачає щось стійке, усталене в нашому пізнанні світу; якусь однозначність у смислах того знання, яким володіє суб’єкт пізнання. Але постійна зміна методологічних настанов у науці та філософії і нарощування нового знання в різних пізнавальних системах робить істину багатозначним поняттям. Суб’єкт пізнання шукає дещо невизначене, коли він намагається співвіднести здобуте знання з реальністю, яка втрачає чітко визначену просторово-часову субстанційність.

Сучасні логіко-семантичні концепції істини, авторами яких є А. Тарський, Я. Лукасевич, Р. Карнап, Я. Хінтикка, Д. Девідсон, створюються на засадах неодмінного зв’язку між певним смислом та предметним значенням міркувань у конкретному інтенціональному контексті”. Вислів “сніг білий”, що промовив суб’єкт x у час t_n буде істинним тоді й лише тоді, коли справді падає сніг і він є білим” [4, с. 23 –24]. Визначення смислу та предметного значення міркування означає пошук відповіді на запитання: “Чи є за міркуванням суб’єкта x певна реальність?” Якщо є, то яка вона? Фізична чи логічно припускаємо гіпотетична? Встановлення логічних відношень між конкретним міркуванням і реальністю, визначення того, яка реальність відображається у цьому міркуванні, здійснюється на рівні металогічних досліджень.

У теорії мовленнєвих актів істинність вже визначають не як властивість міркування (висловлювання) в контексті співвідношення цього міркування з реальністю (фактичними даними), а як властивість промов (utterances) або промовленого мовленнєвого акту в контексті упорядкованої трійці: “вислів (промова), час, промовець” [2, с. 117].

Формально-логічна концепція істини, автором якої є Г. Фреге, створюється на евристичному підході до мови шляхом введення терміна “істинне значення висловлювання” для логічної оцінки формальних виразів в певній формальній системі. Формальна система (формалізм, формальна модель) створюється штучно, в абстракції від онтологічних передумов, і істинне значення формальних виразів набуває характеру логічної інтерпретації висловлювання, незалежно від того, чи має це висловлювання “життєвий смисл” чи пов’язане з промовцем x у час t_n .

Еволюція змісту поняття “істина” в теоретико-пізнавальному аспекті [5] свідчить, що “істина” не має життєвого смислу для суб’єкта, якщо вона відірвана від його життєдіяльності у відношенні “світ – буття людини – істина як цінність”. Для конкретного суб’єкта істина набуває цінності, коли вона включається в смислове поле його мислення та свідомості як життєвий орієнтир. Суб’єкт x шукає істину, бореться за істину, відстоює істину в суперечці, доводить певне

твердження на істинність, спростовує неістинне (хибне) твердження. Життєвий смисл істини як вищої цінності мав для Аристотеля, для якого, як відомо “істина була дорожчою, ніж його друже Платон”; для Гегеля, який говорив, що, чуючи слово “істина”, в людини має сильніше битися серце; для багатьох інших філософів, учених, митців, які шукали істину. Для більшості людей жити не у світі брехні, а у світі істини (правди) було і залишається життєвим смислом, соціально-духовним орієнтиром їхнього реального буття. Водночас у сучасному соціальному світі спостерігаємо зміну цінностей, які призводять до того, що, ганяючись за іншими цінностями, істина втрачає своє верховенство і перестає бути вищим ідеалом.

Логіко-семантична концепція істини, яка визначається в теоретико-пізнавальному відношенні “суб’єкт пізнання – міркування – реальність”, і формальна-логічна концепція істини, яка визначається у суто формальному відношенні “формальний вираз – числення висловлювання – тотожно-істинна формула”, не мають смислоутворювальної характеристики практичних міркувань людей, головна ознака яких полягає у визначенні способів реалізації поставленої мети, намірів, мотивів, планів, програм, проектів та здатності діяти раціонально, ефективно, продуктивно.

Раціональне осмислення предметно-практичної діяльності людей та практичних дій як елементів конкретного виду діяльності методом логічного аналізу міркувань із практичним змістом здійснюють практичні логіки (“праксеологія”, “логіка дії”, “логіка оцінок”, “логіка мети”, “логіка вибору та прийняття рішення”). Об’єктом логічного аналізу в практичних логіках є міркування, які за змістом класифікуються як акціональні, тобто орієнтовані на практичні дії, на наміри реалізовувати поставлену мету. Такі міркування з акціональним змістом відокремлюють суб’єкта практичних дій, якій розмірковує про свої наміри дещо робити (діяти), а потім реалізує або не реалізує ці наміри. Отже, суб’єкт практичних дій, носій практичного мислення, створює модель належного, бажаного, омріяного і коректує свої дії на підставі наявного знання. У відношенні – “суб’єкт практичних дій – реалізація намірів” мова постає універсальним посередником між мисленням і практичними діями, коли репрезентує соціокультурні, загальнолюдські та особистісні смисли практичних дій, а також економічні, технологічні, виховні й інші характеристики певних дій.

Практичні міркування суб’єктів за змістом відрізняються від теоретико-пізнавальних міркувань, і, відповідно, потребують пошуку особливої смислоутворювальної характеристики та логічної оцінки.

Якщо в теоретико-пізнавальному аспекті головною логічною оцінкою висловлювання як елементу певного міркування є “істинне” або “хибне”, то якими оцінками можна верифікувати властивості практичних міркувань людей? Наприклад, таке висловлювання: “Суб’єкт x має намір здійснити дію p ”; “якщо особа x бажає s , то вона має здійснити дію p ”; “якщо я маю план дій, то я повинен реалізувати його”; “особа u реалізувала свій план дій”. Ці висловлювання не можна логічно оцінювати як істинні або хибні, тому що вони виражають за змістом лише суб’єктивні задуми, наміри, бажання щось робити і не можуть бути визначені на відповідність цих висловлювань дійсності (фактичним даним).

Із виникненням практичних логік, які відокремлюють специфіку практичних міркувань, стало зрозумілим, що логіка “має ширші межі, ніж істина” [10, с. 291].

У практичній логіці, зокрема у логіці дій, розрізняють: а) передумову дій (мета, наміри, бажання, плани тощо); б) норми, які дозволяють, зобов'язують або забороняють певні дії; в) правила, які регулюють процес здійснення практичних дій; г) сам процес практичних дій, який здійснює суб'єкт х, використовуючи різні методи; ґ) результат дій.

Стосовно практичних міркувань та практичних дій сформувалися такі акціональні оцінки – “доцільно”, “ефективно”, “продуктивно”, “результативно”, “конструктивно”, проте щодо висловлювань, які за змістом виражають одну із вказаних структурних частин, то необхідно визначити більш конкретно їхні смислосназначучі характеристики та логічно оцінити такі висловлювання.

а) Стосовно передумов практичних дій, тобто поставленої мети, намірів, планів, проектів такою смислоутворювальною характеристикою і логічною оцінкою буде поняття – “доцільність”, яке можна інтерпретувати в значенні “сенса” (“Чи мають сенс ці практичні дії суб'єкта х? Заради чого суб'єкт х має намір здійснювати цю дію р?”). У логічному аспекті терміну “доцільність” Г. фон Врігт надає таке значення: “Дія, якій притаманна інтенціональність” [1, с. 60].

На підставі надання сенсу, інтенціональності практичним діям визначаємо передумову: чи доцільно суб'єктові х починати дію р чи ліпше утриматися від неї? Чи здійснювати дію р чи не здійснювати її? Висловлювання, яке за змістом описує наміри або самі практичні дії, набуває логічного значення доцільності чи недоцільності. Відповідно, таке висловлювання можна інтерпретувати в таких логічних значеннях: 1) “доцільно”; 2) “недоцільно”; 3) “невизначено”.

б) Початок та сам процес практичних дії людей визначено нормами права та моралі, які конструюють модель належних дій та поведінки. Норми права та моралі виражаються в нормативних висловлюваннях, які є об'єктом дослідження деонтичної логіки.

Норми, які дозволяють, зобов'язують, забороняють певні практичні дії, не мають значення доцільності або недоцільності. У деонтичній логіці нормативним висловлюванням надається значення істинності, але надання значення істинності визначається як проблема і, на думку Г. фон Врігта, “норми й оцінки вилучені зі сфери істини, хоча все ж залишаються суб'єктами логічного закону” [1, с. 291].

в) Правила, що регулюють безпосередній процес реалізації практичних дій означає алгоритм здійснення певних дій. Практичні дії певним суб'єктом х можуть бути здійснені за правилами або не за правилами. Відповідно, акціональна оцінка алгоритму здійснення практичних дій дається в поняттях: “дотримання правил”; “недотримання правил” (“Суб'єкт х діє за правилами”; “Суб'єкт х діє не за правилами”; “Суб'єкт х виконує завдання правильно”; “Суб'єкт х виконує завдання неправильно”).

г) Сам процес практичних дій, який здійснює суб'єкт х, набуває реалізаційного значення, що означає – “суб'єкт х реалізує поставлену мету”. Смислоутворювальними характеристиками процесу реалізації мети є акціональні модальності – “поставлена мета реалізується”, “поставлена мета не реалізується”.

д) Результат дій оцінюється в акціональних модальностях – “ефективно”, “продуктивно”, “результативно”, “конструктивно”.

У практичній площині міркувань головною смислосназначуючою характеристикою та логічною оцінкою висловлювання з акціональним змістом є поняття

“доцільність”, оскільки не всі наміри можуть бути реалізованими, корисними, потрібними, позитивно результативними, тоді виникає сенс утримання від певних практичних дій, щоб не реалізувати їх (наприклад, злочинні наміри).

“Доцільність” як раціональна оцінка намірів здійснити практичні дії та “результативність” як оцінка здійснених дій суб’єкта х набуває в соціокультурному контексті правового, етичного, виховного значення. Це означає, що раціональна оцінка практичних дій здійснюється на підставі принципів, норм, стандартів певного типу культури та її проявів – права, моралі, системи виховання, а також із позицій певного світогляду людей. Саме ці об’єктивні регулятори соціальних дій та поведінки людей встановлюють доцільність (сенс) діяльності на рівні особистості, соціальних груп, визначають необхідність чи не необхідність здійснення конкретних дій і можуть стримувати або не стримувати діячів від конкретних дій.

“Доцільність” як смислосзначуща характеристика здійснення певних практичних дій має велике значення для окремого індивіда, для певних спільнот, а в деяких випадках – і для людства в цілому. Це впливає з твердження, що не всі практичні дії доцільні, тобто в деяких ситуаціях слушно утримуватись від певних дій, наприклад, суспільно небезпечних. Людину до практичних дій спонукають внутрішні мотиви, наміри. Вона має свободу волі й вибирає здійснювати дію р або не здійснювати її. Утім це психологічні (внутрішні) чинники, які зумовлюють рух від намірів до практичних дій. Логіка абстрагується від психологічних характеристик особистостей і шукає об’єктивних чинників, які можна категоризувати в певній модальності.

Але що може об’єктивно утримувати людей від їхніх намірів здійснити певні дії? Історично доцільність або недоцільність здійснення певних практичних дій намагалися регулювати релігія, мораль, право.

Мислителі класичного періоду філософії зверталися до моралі, коли вони рефлектували з приводу практичного розуму і практичних дій людей (за І. Кантом “закон всередині нас”). На сучасному етапі розвитку людства, щоб регулювати практичні дії людей, апелюють до закону (норму права), який розробляє держава.

Історичний досвід свідчить, що практичні дії людей часто бувають поза сферою моралі та права, за принципом – “Порушуємо, хоча і соромно”. Мораль і право вимагає належного, наприклад, “не убий”, “не кради”, а тенденцію до зростання аморальних та противоправних дій спостерігаємо у всьому світі. Мораль і юридичний закон вимагає: “Не знищуй природу, не отруй повітря, не вирубай і не підпалюй лісів”, а кількість екологічних катастроф зростає з вини людини.

Доцільність або недоцільність здійснення певних практичних дій історично намагалися регулювати релігія. Справді, “кара Бога” утримувала багатьох віруючих людей, але послаблення смислової ролі релігії в житті людей і Ніцшеанське “Бог умер, усе дозволено” вже не впливає на рішення певних суб’єктів про доцільність або недоцільність здійснювати певні дії.

Мораль, право, релігія самі собою не розробляють теоретичні моделі практичних дій, на рівні якої можна точно встановити визначені критерії доцільності

або недоцільності виконання певних дій та логічно обґрунтувати, чому саме ця дія p є доцільна, а інша дія q – недоцільна.

У логічному аспекті актуальним є формулювання раціональних критеріїв доцільності або недоцільності здійснення певних практичних дій, щоб подолати суперечності між встановленими правом та мораллю нормами дозволеного або недозволеного (забороненого) і самими практичними діями. Такі критерії потрібні, коли суб'єкт x перебуває в ситуації вибору й приймає для себе рішення – “доцільно або недоцільно здійснювати дію p ”. Наприклад, якими критеріями суб'єкт x визначає для себе доцільність здійснення протиправної, злочинної дії? Чи коли політик x ухвалює рішення розв'язати певний конфлікт, що виник у країні, за допомогою зброї?

Зв'язок теоретико-пізнавального та практичного мислення для суб'єктів життєдіяльності означає смислоутворювальний синтез істини і доцільності, внаслідок чого ці логічні характеристики та оцінки набувають нового логіко-семантичного та практичного значення. Тоді логічна оцінка “істинність” та “доцільність” у площині єдності теоретико-пізнавального і практичного аспектів визначається на кожному рівні здійснення певних дій.

На рівні намірів, бажань, побудови планів із метою здійснити дію p логічно обґрунтовується доцільність або недоцільність здійснювати дію p , що постає передумовою того, щоб утриматись від небажаної, суспільно небезпечної практичної дії для самого суб'єкта, для певної спільноти, для держави, для природного середовища тощо.

“Істинність” і “доцільність” як смислосозначущі для суб'єктів практичних дій характеристики будуть реалізовані на цьому рівні через розроблення теорії логічного обґрунтування доцільності чи недоцільності дії p (і діяльності в конкретному напрямі як системи дій).

Обґрунтування – це вже особлива логічна операція виведення доцільності чи недоцільності певних практичних дій із раціонально сформульованих принципів (підстав) – наукових, правових, моральних. Ці підстави з погляду логіки мають бути істинними, щоб виводити з них істинні наслідки. У практичному мисленні (“мисленні в дії”), яке орієнтоване на здійснення намірів, планів, проектів, не повинен виникати парадокс, що “з істинного випливає все, що завгодно”, тому що занадто велика ціна для життя людей, для розвитку людства, для довкілля, якщо йти за цим парадоксом. Логічне обґрунтування доцільності або недоцільності певних дій має логічну форму умовиводу (практичного силогізму) в його дедуктивних різновидах. Верифікація висновку практичного силогізму, означає, що “сукупність засновків, із яких логічно випливає, що поведінка буде інтенціональною в описі, поданому у висновку. Отже, ми не можемо, стверджуючи засновки, заперечувати висновку, тобто заперечувати правильності опису поведінки, за яким спостерігаємо” [1, с. 145–146].

Г. фон Врігт зазначає, що хоча в практичному силогізмі існує така взаємозалежність верифікації засновків і верифікації висновку, яка має “аргумент логічного зв'язку”, все ж засновки практичного силогізму не зумовлюють самої дії з логічною необхідністю. Маючи намір реалізувати поставлену мету, суб'єкт x підготовляє логічно дію p , будуючи практичний силогізм, але з наведених засновків він може вивести “будь-що”. Практичний розум набуває логічно доведеного

характеру тільки після того, як дія p вже здійснена, тобто мета реалізована і суб'єкт x будує власне міркування для пояснення того, чому він здійснив цю дію p . Можна стверджувати, що “необхідність практичного висновку – це необхідність, яка здобута *ex postactu* (після дії)” [1, с. 146–147].

Отже, в логічному аспекті, якщо висловлювання про сам процес здійснення дії p описує саму дію p і має реалізаційне значення, то результат, що виражений у висловлюванні “подія a ”, яка виникла внаслідок цих дій”, вже має значення істинності або хибності за логічною оцінкою” [1, с. 256–257].

Будуючи практичний силізм, щоб висновок впливав із певних засновків із необхідністю, треба шукати певні аргументи, які можуть бути передумовою для обґрунтування доцільності чи недоцільності здійснення дії p . Одним із таких аргументів може бути формулювання можливих наслідків (позитивних чи негативних) і для самого суб'єкта, що має намір діяти, і для певної спільноти, для людства в цілому тощо. Така аргументація має логічну форму умовиводу: “Якщо буде здійснено p , то відбудеться (буде, виникне, реалізується) подія s . Подія s не є бажаною (неодмінною, потрібною, корисною) для a . Отже, не треба здійснювати дію p ”.

Обґрунтування доцільності або недоцільності певних практичних дій та передбачення їхніх наслідків на підставі об'єктивно-істинного знання, потребує розробки особливої логічної теорії (“логіка мети”), яка б моделювала цю сферу абстрактно-логічного мислення людини. Побудова такої логіки дасть змогу більш раціонально осмислювати коло проблем, які виникають у процесі теоретичного обґрунтування практичних дій суб'єктів.

Суб'єктивний бік цієї проблеми полягає в тому, що доцільність чи недоцільність здійснення певних практичних дій визначає сам суб'єкт дії на рівні свого мислення. Саме на мислення (розум) людини покладено відповідальність за здійснений вибір між дією p і утриманням від неї.

Єдність теоретико-пізнавального та практичного мислення дає змогу суб'єктові пізнання і практичних дій осмислити всі можливі наслідки, які випливають із певних дій на підставі об'єктивно-істинного знання, і логічно визначити доцільність чи недоцільність певних дій та ухвалити остаточне рішення в ситуації вибору. Опосередкованою ланкою, що пов'язує “істинність” та “доцільність” як смислосзначущі оцінки для практично діючого суб'єкта, є переконання. На логічний зв'язок між істинністю, переконанням та діями звернув увагу Б. Рассел: “У формальному смислі істинність і хибність первинно є властивостями висловлювань (пропозицій), а не переконань... переконання ж впливають на дії” [3, с. 145]. Проблема в тому, що в неформальному смислі треба перетворити істинність висловлювань на істинність переконань суб'єкта дії за допомогою істинних аргументів і зробити це переконання теоретичною підставою для визначення доцільності чи недоцільності здійснення певних практичних дій.

Взаємозв'язок і встановлення логічних відношень у структурі “істинність висловлювання – істинність переконання – доцільність здійснення дії p ” потребує особливих досліджень у контексті логіки переконання, яку розробляють нині логіки і філософи.

Логіко-філософське осмислення проблеми доцільності як смислоутворювальної характеристики предметно-практичних міркувань має не тільки суто теоретичне, але і прикладне значення, зокрема, в сфері політики, коли деякі суб'єкти політики (діючі посадові особи) в угоду політичній доцільності відмінюють закони, переписують діючі закони замість того, щоб чітко виконувати їх; у сфері права, коли суб'єкти права (фізичні особи, юридичні особи) заради власної доцільності намагаються здійснювати протиправні, протизаконні дії, а не утриматися від них; у сфері науково-технологічної діяльності в контексті практичної реалізації наукового знання (ідей, законів, принципів, теорій). Наукове знання практично реалізується шляхом створення певної технології. Реалізоване технологічно наукове знання у формі техніки, техносфери тощо набуває певного суперечливого, "двоїстого" (позитивного і негативного) значення для життєдіяльності людей, для навколишнього природного середовища, для рослинного та тваринного світу на Землі тощо. Відповідно, перед тим, як практично реалізувати певну наукову ідею, необхідно передбачити негативні наслідки, і якщо ці наслідки загрожують людині, людству, природі, доцільно утриматись від її реалізації. Чи не перетвориться певна наукова ідея після її практичної реалізації в "демона", від якого люди жажнуться? Сучасні генетики, фізіологи, медики розробляють технологію пересадки людських органів, клонування тварин і людей та мріють вже про пересадку мозку в людини. Чи доцільні такі дії? Які можливі практичні наслідки для суспільства, для людства від практичної реалізації цих ідей?

Технологія практичної реалізації наукового знання потребує розробки системи аргументації, яка може бути передумовою для обґрунтування доцільності чи недоцільності реалізації певних наукових ідей. Одним із таких аргументів може бути формулювання можливих наслідків (не тільки позитивних, але і негативних) для окремої людини, для людства в цілому, для існування самого соціального світу тощо.

Література

1. *Вригт Г. фон.* Логико-философские исследования. М.: Прогрес, 1986.
2. *Дэвидсон Д.* Истина и значение // Новое в зарубежной лингвистике. М.: Прогрес, 1986. Вып. XVIII. С. 110–125.
3. *Рассел Б.* Словарь разума, материи и морали. К.: PORT–ROVAL, 1996.
4. *Тарский А.* Понятие истины в языках дедуктивных наук // Философия и логика Львовско-Варшавской школы. М.: РОССПЭН, 1999. С. 19–156.
5. *Хинтиikka Я.* Истина после Тарского <www.korfo.kubsu.ru>.

**“TRUTH” AND “EXPEDIENCY”
AS SENSE-CREATING FEATURES OF COGNITIVE-THEORETICAL
AND PRACTICAL REFLECTIONS**

Nelly Karamysheva

Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: k_istfilos@franko.lviv.ua

The logical aspect of the functional features of cognitive-theoretical and practical reflections and their sense-creating characteristics is considered. The concept of “true” (truth) to characterize the cognitive-theoretical reflections and the concept of “appropriate” (expediency) to describe practical reflections are defined. The need for creation of a theory of logical grounding of expediency or in expediency of implementation of certain practical measures, based on defined structure “truth – the conviction – the expediency of action p” and verification of the conclusion of practical syllogism.

Key words: truth, expediency, theoretical and cognitive reflection, practical reflection, practical actions regulative, beliefs.

Стаття надійшла до редколегії 2.06.2010

Прийнята до друку 16.06.2010